

Oponentský posudek disertační práce

"Římsko-provinciální spony z oblasti severně od středního Dunaje a jejich význam v tehdejší živé kultuře"

Disertační práce byla předložena Mgr. Janem Frýzlem v rámci studijního programu Archeologie na Filozofické fakultě Západočeské univerzity v Plzni a vznikla pod vedením školitele Prof. PhDr. Martina Gojdy, CSc. Práce zahrnuje 93 normostrany textové části, 15 stran seznamu použité literatury, 10 obrazových, 15 grafových, 33 mapových a 70 tabelárních příloh.

Práci oponenta příliš neusnadňuje fakt, že neobdržel původní znění zadání tématu, tudíž při konfrontaci cílů a dosažených výsledků se musí opírat výhradně o autorova slova v kapitolách 1 (Úvod) a 2 (Cíle disertační práce). Bohužel se však ani tam nedozvíme nic konkrétního, nenacházíme tam jedinou konkrétně položenou otázku, jen v obecné teoretické rovině vyslovené autorovy domněnky o tom, co vše "by bylo možné" studiem římsko-provinciálních spon sledovat. Je nutné tedy konstatovat, že pasáž mající za cíl vymezit cíle (= položit vědecké otázky) naprosto neodpovídá kritériím kladeným na vědeckou práci. Což zajisté není příliš optimistický výchozí stav při posuzování navazujících kapitol.

Neméně rozpačitým dojmem působí též kapitola 3 (Metodologický rámec disertační práce), v níž jsou sice citovány některé základní obecné postupy vědecké práce (vesměs z jednoho zdroje a ve světle dalšího textu zjevně z velké části jen formálně citovány, nikoli sledovány), které ovšem kvůli obecné platnosti lze bez problémů překopírovat do jakékoli další práce. Metodologické postřehy vycházející z tématu např. spon (ale i pohřebního ritu a přechodových rituálů, otázky rekonstrukce kroje, importu a akulturace), a opírající se i o důkladnější studium celé řady odborných textů na tato témata, ovšem zde nenacházíme. Vymezení zájmového území (kapitola 3.1) je značně problematické a s ohledem na očekávatelný vědecký charakter disertace zcela postrádá studiem podloženou argumentaci. Celá pasáž v sobě zahrnuje opakované protimluvy: "je nutné dívat se na celé zkoumané území jako na víceméně jednotnou oblast" – to nečiní ani archeologie doby římské, koneckonců ani autor sám, přičemž do autorovy definice jednotícího kritéria se dá zařadit i jakákoli další barbarská oblast podél hranic říše; "je nutné zdůraznit, že celá sledovaná oblast není v žádném případě z hlediska kulturního a historického vývoje jednotná" – trochu problematická formulace, nicméně v jádru pravdivá (bohužel opět bez argumentace), na kterou ale nenavazuje adekvátní reakce v podobě smysluplného zúžení sledované oblasti. Naopak, autor přikročil k mechanickému rozdělení na tři oblasti, z nichž jen oblast I (Čechy) lze vnímat jako koherentní a smysluplnou. Další strukturující prvek dnešního bádání spíše vnímá v linii Malých Karpat, oddělujících Moravu, Dolní Rakousko a slovenské Pomoraví od tzv. kvádské sídelní oblasti jihozápadního Slovenska. Ty tedy měly být oblastmi II a III. Autorova oblast III (střední a východní Slovensko) je kulturně, geograficky a stavem poznání (z čehož vyplývá, že i historicky) natolik odlišná (a opět nikoli jednotná a koherentní), že se vůbec neměla stát předmětem jeho analýz. Mohla posloužit v rovině interpretací jako referenční oblast, byť takové by se daly nalézt v barbariku i mnohem vhodnější. Chybně zvolené zájmové území se samozřejmě nemůže neodrazit i v "kvalitě" zjištěných výsledků.

Podkapitola 3.2 by měla být klíčovou pasáží celé práce, měla by nám definovat vědecky podložené a vyargumentované otázky. Místo toho je předkládán drobný text o dvou odstavcích bez jediné citace, v níž se popisují a za teoretická východiska vydávají údajně "předpoklady" a "hypotézy", spíše však banality, triviality a neověřitelná tvrzení. Rozbor všech by vydal na delší text, než nám předložil autor, tak se jenom ptám: při jakém množství,

kde a kým byly údajně překvalifikovány římsko-provinciální spony z kategorie "zvláštní" a "luxusní" (a kdo je tak případně definoval dříve)?

Podkapitoly 3.3 a 3.4 (Struktura databáze a Zdroje dat) nejsou pro oponenta ověřitelné, neboť samotné zdroje v práci nejsou ani v tištěné, ani v digitální podobě. Jen se lze domnívat, že se autor pokusil o shromáždění všech publikovaných římsko-provinciálních spon ve sledované oblasti. Nakolik se mu to povedlo, nelze zjistit. Zdá se ovšem, že se ani v jednom případě nepokusil doplnit svou pramennou bázi o nálezy zatím nepublikované, což je u disertační práce již značně znehodnocující prvek (pakliže to možné není, měl to zvážit již v momentě volby tématu). V této souvislosti bych též připomněl, že zrovna jeho pramenná kategorie je jednou z těch, které jsou v posledních letech naprosto zásadně zasaženy amatérským hledačstvím, obměňujícím pramennou bázi zcela nebyvalým tempem. Z toho důvodu je také seriózní archeologie doby římské v posledních letech velmi zdrženlivá v hlubších závěrech o kvalitativních a kvantitativních parametrech prezence spon na větším území. Tato zdrženlivost by tedy byla na místě i u autora, přinejmenším však měl tyto "mimooborové limity" zřetelně formulovat, a také se pokusit definovat, jaké mohou mít na jeho vlastní závěry dopady.

Kapitola 4 (Současný stav poznání zkoumané problematiky) je stručným popisem autorem (snad) přečtených publikací (značně nahodilého výběru) o některých sponách římsko-provinciálního původu. Na první pohled je přitom zjevné, že se jedná jen o drobný fragment příslušné literatury a oponent si teď dovoluje neuvádět zde množství dalších titulů, protože to nemá smysl. Nechtěně totiž i samotný autor pojmenoval jeden klíčový moment v úvodním odstavci: "v dosavadním bádání prozatím chybí nová a komplexní studie, která by hodnotila nálezy z celé oblasti jižní středoevropské části tzv. barbarika v průběhu doby římské". Bohužel již nevedl, resp. si neuvědomil, proč je tomu tak. Protože to opravdu nemá z hlediska hlubšího poznání valného smyslu. Každá forma, každý typ římsko-provinciální spony (stejně ale i třeba spon germánských) má svoje "vlastní témata", zahrnující mj. otázky chronologizace, objasnění místa produkce, detailního typologického vývoje apod. Tato témata jsou v příslušných odborných publikacích velmi detailně diskutována a každý typ by mohl být předmětem seriózně pojaté samostatné vědecké práce i pro autora. Mylná je tudíž celá autorova premise, že k římsko-provinciálním sponám lze přistupovat jako k celku, jako ke koherentní pramenné skupině. Přesněji řečeno, lze k nim tak přistupovat, ale opravdu jen v rovině výrazného zevšeobecnění pro potřeby přehledových textů (např. Salač 2008; Droberjar 2008; nebo autorem necitovaná práce Tejral 1998). Proto ani v budoucnu nelze příliš od seriózního bádání očekávat, že by předkládalo práce, které autor v citované pasáži postrádá. Pokud by se autor pokusil o hlubší proniknutí do všech otázek jeho tématu, zjistil by, že to není téma, že to je vlastně mimořádně široké spektrum velmi různorodých otázek archeologie doby římské jako celku. Tématem může být např. konkrétní typ spony včetně všech dílčích aspektů, tématem může být komplexní otázka strukturace hrobových výbav včetně všech dalších materiálových složek a časově podmíněných proměn, tématem může být import jako fenomén jedno- i oboustranné distribuce zboží a myšlenek. Římsko-provinciální spony jako celek v celé době římské bez všech zmiňovaných konotací ale tématem nejsou. Proto k nim nelze ani sepsat obhájitelné shrnutí stavu poznání, nanejvýše mimořádně obsáhlou komplexní bibliografickou databázi. A tou skromný seznam použité literatury této disertace rozhodně není.

V kapitole 5 shrnuté kontexty a stav dochování je jednoduchým statistickým výčtem, podaným esejistickým stylem a bez hlubších závěrů. Autorem uváděná procentuální data nejsou v žádné části práce ověřitelná, byť zřejmě budou správná. Pokus o jejich interpretaci z hlediska kladených otázek (jsou-li) nebyl učiněn. Stejně tak absentuje jakákoli snaha o komparaci čehokoli čímkoli.

Jednou z hlavních kapitol práce je kapitola 6 (Variabilita a exprese římsko-provinciálních spon), která nás o jejích nízkých kvalitách jednoznačně přesvědčuje. Podkapitola 6.1 je pasáž o názvosloví spon, odpovídající vysokoškolskému referátu prakticky vypracovaného na základě antikvární práce Svoboda 1948 a ve vědeckém pojednání nemá žádné opodstatnění. Pokud autor mnohá mnohem závažnější tvrzení ve své práci nedoprovází žádným citačním aparátem, nechápu, proč by měla být věta o tom, že spony mají i tzv. účelová zařízení (pokud již v textu je) citována. Na 43 stranách podaná Typologie římsko-provinciálních spon (podkapitola 6.2), textově nejrozsáhlejší část práce, není žádnou typologií ale jen jednoduchým referátem s povrchním výčtem všech typů spon. Neopírá se o žádnou vlastní analýzu, vychází z minimálního počtu odborné literatury (v níž dominuje jedna nepublikovaná diplomová a jedna nepublikovaná disertační práce), vůbec se nesnaží o reflexi protichůdných názorů, o vlastní kritické pohledy, o úplnost zpracování dílčích otázek (typů), absolutně ignoruje chronologické aspekty, nálezové kontexty, jen se omezuje na konstatování počtu autorem v literatuře nalezených exemplářů. Z těchto důvodů ji nemá smysl ani hlouběji komentovat, jen připomínám, že oborem standardně používaný název je "spona výrazně členěná", nikoli výrazně profilovaná. Podkapitola 6.3 je opět excerpce jedné studie (Droberjar – Frána 2004) a nápadně prozrazuje, jak výrazně autor nepochopil význam časové stratifikace určitých nálezových skupin.

Posledních 20 stran textu se řadí do kapitoly 7 a podle svého názvu má odborné veřejnosti objasnit účel římsko-provinciálních spon v minulém lidském světě. V její úvodní části je předložen o 4-5 sekundárních zdrojů opřený, naprosto časově, kulturně a geograficky nestrukturovaný text o kroji pod učeným názvem Spona jako artefakt živé kultury, z něž je zjevné, že autor k tématu přistoupil zcela povrchně a nepronikl do žádné z dílčích otázek hlouběji. Následuje vektorová syntéza nálezových celků v podkapitole 7.2, která si za cíl klade prozkoumat vztah římsko-provinciálních spon k ostatním artefaktům v uzavřených nálezových celcích. Ta je primárně aplikována na čtyři rozsáhlejší pohřebiště v ČR a na Slovensku. Již jen tento fakt značně zpochybňuje potenciální výpověď o roli spon v živé kultuře, přesto, že lze souhlasit s autorovým konstatováním, že sídlištní nálezy z důvodu absence uzavřených celků představují nemenší metodologický problém. Alespoň základní rozbor typologického spektra spon v hlavních skupinách nálezových kontextů i tak měl být součástí jeho pojednání. Ostatně absence jakékoli vzájemné korelace dílčích „výsledků“ (přesněji z velmi omezeného výběru odborné literatury převzatých závěrů) je charakteristická pro celou práci. Při čtení této kapitoly lze konstatovat jediné pozitivum posuzované disertační práce: samotný postup vektorové syntézy autor snad zvládl realizovat odpovídajícím způsobem. Na celkové posouzení práce by ovšem tento fakt mohl mít kladný vliv jedině za předpokladu, že by její pomocí dokázal i něco seriózního a doposud pro bádání o římsko-provinciálních sponách skrytého zjistit. To je totiž smyslem této metody, nikoli samoučelné „prohánění dat“ statistickým softwarem. Bohužel však ani jedna ze tří výsledných struktur neprozrazuje vůbec nic, což ostatně i autor sám připouští při jejich popisu (snad s výjimkou „zjištění“, že časově nesynchronní typy se vzájemně na určitých územích vylučují, tj. společně se nevyskytují).

V nečíslované podkapitole „Význam římsko-provinciálních spon v jižní střeoevropské části tzv. barbarika“ a v Závěru (v rozsahu 1,5 strany!) autor shrnuje své výsledky (zde se již zcela obejde bez odborné literatury), které bohužel nejde s ohledem na jejich ambivalenci k danému tématu ani výrazněji hodnotit. Je zjevné, že se odborným závěrům nejvíce blíží tam, kde se autorovi „podařilo“ potvrdit již dříve známé skutečnosti, např. že noricko-pannonské spony nejsou v barbariku tak výrazně pohlavně specifické, jak je tomu na provinciálním území, nebo že spony typu Alesia či Aucissa v barbariku nelze považovat za výbavu římského legionáře. Pravdou na druhé straně je, že tato fakta bývají

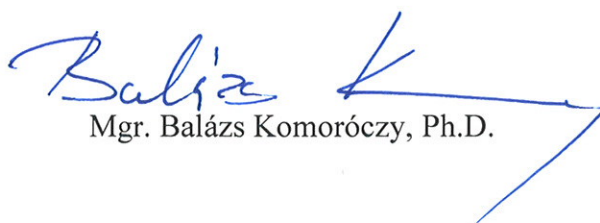
studentům archeologie kladena v rámci otázek při běžné univerzitní zkoušce z archeologie doby římské. Jinak bohužel hlubší závěry postrádáme a obecně lze říci, že se o římsko-provinciálních sponách nedozvídáme o moc méně ani při četbě Encyklopedie římské a germánské archeologie v Čechách a na Moravě (Droberjar 2002).

Práci, která by měla bezpochyby naplňovat kritéria vědeckého pojednání, doprovází zdánlivě bohatá příloha, v níž je mj. odborný čtenář obeznámen s názorně rozkreslenými jednotlivými částmi spon obecně nebo s tabulkami s nahodile vybranými příklady jednotlivých typů spon. Otázkou pak je, k čemu mohou ve vědeckém textu sloužit slepé mapy s tečkami nálezů, které absolutně nejsou propojeny s žádným katalogem s ověřitelnými zdroji. Obávám se, že pouze k navození dojmu odbornosti tam, kde tato kvalita jinak chybí.

Má-li oponent kromě výše uvedeného výslovně se vyjádřit i k jednotlivým bodům ve smyslu čl. 107 odst. 2 Studijního a zkušebního řádu ZČU, lze jeho stanovisko shrnout do následujících bodů:

- význam disertační práce pro obor je zcela marginální a definovatelný by byl teprve po přepracování jeho soupisové části do podoby odborného katalogu (příčemž ani po tom by neodpovídal nárokům kladeným na disertační práci);
- postup řešení problému, použité metody a splnění cílů jsou hodnoceny výše, a to jen negativně;
- disertační práce výsledky nemá, stejně tak nespátřuji žádný konkrétní přínos předkladatele;
- práce je po typografické stránce přehledná, až na drobné výjimky se v ní nevyskytují chyby. Jazyková stránka, stejně tak jako rozsah textu i použité literatury, neodpovídají parametrům vědeckého pojednání;
- publikace autora jsou počtem omezené, vesměs v tisku;
- oponent disertační práci jednoznačně nedoporučuje k obhajobě.

V Brně, dne 18. 12. 2014

Mgr. Balázs Komoróczy, Ph.D.